

e-ISSN 2310-323X

Ю Р И Д И Ч Н И Й Ж У Р Н А Л

ПРАВО УКРАЇНИ

Заснований у 1922 р. Видається щомісячно

Свідоцтво про державну реєстрацію Серія КВ № 23026-12866ПР Передплатний індекс 74424

Адреса редакції: вул. Багговутівська, 17–21
м. Київ, 04107, Україна
тел.: +380(44) 537-51-10

Головний редактор
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
ОЛЕКСАНДР СВЯТОЦЬКИЙ

Веб-сайт: <http://www.pravoua.com.ua>
E-mail: editor.pravoua@gmail.com
Офіційна сторінка у Facebook:
<https://www.facebook.com/pravoua.com.ua>

Голова Редакційної ради
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
РУСЛАН СТЕФАНЧУК

Юридичний журнал “Право України” внесено до:

Переліку наукових фахових видань у галузі юридичних наук
(наказ Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2017 р. № 1714)

Міжнародної наукометричної бази даних EBSCO Publishing, Inc. (США)
(Ліцензійні угоди від 16 травня 2013 р. та 1 травня 2015 р.)

Міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus International (Польща)
(листопад 2014 р.)

Міжнародної наукометричної бази даних HeinOnline (США)
(Ліцензійна угода від 11 січня 2016 р.)

Видавець
© Видавничий Дім “Ін Юре”

РАДА ПОЧЕСНИХ ЧЛЕНІВ *HONORIS CAUSA*

Співголови Ради

Василь Тацій, д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України, акад. НАПрН України; Юрій Шемшученко, д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України, акад. НАПрН України; Вільям Батлер (WILLIAM BUTLER), Doctor of Law (LL.D.), Prof., Foreign Member of NAS of Ukraine, NALS of Ukraine (USA)

Члени Ради

Юрій Битяк, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Вячеслав Борисов, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Володимир Гончаренко, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Володимир Денисов, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Микола Козюбра, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Олександр Крупчан, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Олена Лукашева, д-р юрид. наук, чл.-кор. РАН (Росія); Василь Нор, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Юрій Оборотов, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Віталій Опришко, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАН України; Микола Панов, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Дмитро Притика, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Петро Рабінович, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Анатолій Селіванов, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Микола Селівон, канд. юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Василь Сіренко, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАН України, акад. НАПрН України; Майдан Сулейменов, д-р юрид. наук, проф., акад. НАН Республіки Казахстан; Іван Тимченко, канд. юрид. наук, старш. наук. співроб., акад. НАПрН України; Володимир Тихий, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Володимир Шаповал, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАН України

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Олександр Святоцький (головний редактор), д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Руслан Стефанчук (голова), д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Вікторія Рєзнікова (перш. заст. головного редактора), д-р юрид. наук, проф.; Тетяна Коломоець (заст. головного редактора), д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Наталя Антонюк, канд. юрид. наук., доц.; ЮРГЕН БАЗЕДОВ (JÜRGEN BASEDOW), Dr. iur., Dr. iur. h.c. mult, Prof. (Germany); ВІКТОР БАЗОВ, канд. юрид. наук; СЕРГІЙ БАЛАШЕНКО, д-р юрид. наук, проф. (Білорусь); КРІСТІАН ФОН БАР (CHRISTIAN VON BAR), Dr. Dr. h.c. mult., Prof., FBA (Germany); ЮРІЙ БАРАБАШ, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; ОЛЕКСАНДР БАТАНОВ, д-р юрид. наук, проф.; ЮРІЙ БАУЛІН, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; ВОЛОДИМИР БЕВЗЕНКО, д-р юрид. наук, проф.; АНТОНІНА БОБКОВА, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; АНДРІЙ БОЙКО,

д-р юрид. наук, проф.; Ігор Бойко, д-р юрид. наук, проф.; Олександр Брѳостл (OLEXANDER BRÖSTL), Dr. jur., Prof. (Slovakia); Володимир Бурдін, д-р юрид. наук, проф.; Ганна Буяджи, канд. юрид. наук; Валентина Васильєва, д-р юрид. наук, проф.; Ірина Венедіктова, д-р юрид. наук, проф.; Марсело Галуппо (MARCELO GALUPPO), Ph.D. in Law, Prof. (Brazil); Данило Гетманцев, д-р юрид. наук, проф.; Анатолій Гетьман, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Сергій Головатий, д-р юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України; Віктор Грищук, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Дмитро Гудима, канд. юрид. наук, доц.; Борис Гулько, засл. юрист України; Наталя Гуторова, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Анатолій Довгерт, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Олександр Дроздов, канд. юрид. наук, доц.; Віктор Єрмолаєв, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Володимир Журавель, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Дмитро Задихайло, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Алієв Амір Ібрагім, д-р юрид. наук, проф. (Азербайджан); Тетяна Кагановська, д-р юрид. наук, проф.; Іван Калаур, д-р юрид. наук, проф.; Оксана Капліна, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Ніна Карпачова, канд. юрид. наук, доц.; Василь Кисіль, д-р юрид. наук, проф.; Олена Кібенко, д-р юрид. наук, доц.; Віктор Колісник, д-р юрид. наук, проф.; Анатолій Колодій, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Вячеслав Комаров, канд. юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Тетяна Корнякова, д-р юрид. наук, проф.; Олександр Костенко, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Олексій Кот, д-р юрид. наук; Олена Кохановська, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Станіслав Кравченко; Володимир Кравчук, д-р юрид. наук, проф.; Олексій Кресін, д-р юрид. наук, старш. наук. співроб., доц.; Наталя Кузнецова, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Павло Кулинич, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Микола Кучерявенко, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Ірина Куян, д-р юрид. наук, старш. наук. співроб.; Ярослав Лазур, д-р юрид. наук, доц.; Василь Лемак, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Леонід Лобойко, д-р юрид. наук, проф.; Дмитро Лук'янов, д-р юрид. наук, доц., чл.-кор. НАПрН України; Дмитро Луспеник, канд. юрид. наук, доц.; Богдан Львов, засл. юрист України; Роман Майданик, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Сергій Максимов, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Андрій Мелешевич, д-р філософії (Ph.D.), доц.; Роман Мельник, д-р юрид. наук, проф.; Олександр Мережко, д-р юрид. наук, проф.; Лідія Москвич, д-р юрид. наук, проф.; Анатолій Музика, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Наталя Оніщенко, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Олеся Отраднава, д-р юрид. наук, доц.; Наталя Пархоменко, д-р юрид. наук, проф.; Петро Пацурківський, д-р юрид. наук, проф.; Олександр Петришин, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Роман Петров, д-р юрид. наук, проф.; Пилип Пилипенко, д-р юрид. наук, проф.; Микола Погорецький, д-р юрид. наук, проф.; Сергій Погрібний,

РАДА КОЛЕКТИВНИХ ЧЛЕНІВ, ПАРТНЕРИ

д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Олег Подцерковний, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Юрій Притика, д-р юрид. наук, проф.; Олександр Прокопенко, канд. юрид. наук.; Наталя Рассказова, канд. юрид. наук., доц. (Росія); Михайло Савчин, д-р юрид. наук, проф.; Світлана Серьогіна, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Олександр Скрипнюк, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Ігор Сліденко, д-р юрид. наук; Ксенія Смирнова, д-р юрид. наук, доц.; Михайло Смокович, д-р юрид. наук; Микола Стефанчук, канд. юрид. наук, доц.; Семен Стеценко, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Хірохіде Такікава, (Hiroyide Takikawa), Prof. (Japan); Михайло Теплюк, д-р юрид. наук; Олег Ткачук, д-р юрид. наук, доц.; Вячеслав Труба, канд. юрид. наук, проф.; Спиридон Флогатіс (Spyridon Flogaitis), Ph.D. in Law, Prof. (Greece); Джабір Халілов, канд. юрид. наук, доц. (Азербайджан); Євген Харитонов, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Наталя Хуторян, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Галія Чанишева, д-р юрид. наук, проф.; Олександр Чирич (Oleksandr Ciric), Doctor of Law, Prof. (Serbia); Станіслав Шевчук, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України; Валерій Шепітько, д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України; Михайло Шумило, д-р юрид. наук, старш. наук. співроб.; Олексій Ющик, д-р юрид. наук, проф.; Ячіко Ямада (Yasuko Yamada) Prof. (Japan); Олександра Яновська, д-р юрид. наук, проф.

РАДА КОЛЕКТИВНИХ ЧЛЕНІВ

Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого; Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Донецький національний університет імені Василя Стуса; Національна академія прокуратури України; Національний університет “Києво-Могилянська академія”; Національний університет “Острозька академія”; НТУУ “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”; Одеський державний університет внутрішніх справ; Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника; Ужгородський національний університет; Харківський національний університет внутрішніх справ

ПАРТНЕРИ

АО “Адвокатська компанія ‘Кайрос’”; ГО “Ліга професорів права”; ГО “Союз юристів України”; Єдиний портал аналітики судової практики *Ratio Decidendi*; Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України; Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України

ЗМІСТ

Актуальна тема номера:

“НОВЕЛИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ПРАКТИКА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ”

ВСТУПНЕ СЛОВО 11

I. Завдання та основні засади (принципи) господарського судочинства. Зарубіжний досвід реформування системи господарських судів

ВАЛЕНТИН ЩЕРБИНА, ВІКТОРІЯ РЕЗНІКОВА
Основні засади (принципи) господарського судочинства України 13

ОЛЕКСІЙ БРИНЦЕВ
До питання про принцип оперативності господарського судочинства
в контексті універсалізації судового процесу в Україні. 34

ВІКТОР МІКУ, АНДРІЙ БУТИРСЬКИЙ
Судова реформа: досвід Республіки Молдова 47

II. Склад суду. Відводи. Учасники судового процесу

ІРИНА БУТИРСЬКА
Відвід (самовідвід) судді у господарському судочинстві. 58

ОЛЕНА ФОНОВА
Особливості участі свідків у господарському процесі. 71

ТЕТЯНА СТЕПАНОВА
Особливості участі неповнолітніх осіб
у господарському судочинстві. 84

ОЛЬГА РОСИЛЬНА
Самопредставництво в господарському процесі України. 95

III. Перегляд судових рішень

ВОЛОДИМИР УСТИМЕНКО, СЕМЕН ЯЦЕНКО
Процесуальні права та обов'язки судді-доповідача
у Касаційному господарському суді. 103

ЛЮДМИЛА НІКОЛЕНКО
Поняття та ознаки перегляду судових рішень за нововиявленими
або виключними обставинами у господарському судочинстві. 115

IV. Особливості розгляду окремих категорій господарських спорів

ВАЛЕРІЯ РАДЗИВІЛЮК
Щодо особливостей провадження у справі про банкрутство
окремих категорій боржників 130

ПРАВО УКРАЇНИ • 2018 • № 7 • 5-7

ЗМІСТ

ОЛЕКСАНДРА КОЛОГОЙДА, ВЛАДИСЛАВ СТАФІЙЧУК Захист прав міноритарних акціонерів у процедурі примусового продажу акцій (<i>squeeze-out</i>).....	143
ОЛЕНА АНТОНЮК Юрисдикційний елемент права на доступ до суду у справах щодо захисту права власності.....	177
Висновки та рекомендації з актуальної теми	198

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

OLEZIA OTRADNOVA, OLEKSANDR DMYTRUK, OLENA MOTUZENKO Human Rights of Senior People in Ukraine: Current Reality and European Perspectives	205
--	-----

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

НАТАЛІЯ БЛАЖІВСЬКА Критерії пропорційності мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення як обмеження права власності в практиці Європейського суду з прав людини	219
--	-----

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

БОРИС КІНДЮК Компаративний аналіз проектів Конституції Кость Левицького та Станіслава Дністрянського	232
--	-----

ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

ВАСИЛЬ СІРЕНКО До питання про виконання судових рішень про стягнення заборгованості з юридичних осіб	246
--	-----

RATIO DECIDENDI – НОВЕЛИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Практика Європейського суду з прав людини

Витяг із рішення Європейського суду з прав людини від 31 липня 2012 р. у справі “Шаповалов проти України”	254
--	-----

Правові позиції Верховного Суду

Господарська юрисдикція

Про представництво сторін у малозначних справах (малозначних справах)	258
--	-----

Адміністративна юрисдикція

Щодо предметної юрисдикції розгляду спору
про визнання протиправним та скасування рішення
державного реєстратора про державну реєстрацію права власності
на об'єкт нерухомого майна. 260

Актуальна тема наступного номера:
“КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ
ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ”

Тетяна Степанова

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного
та господарського права
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(м. Одеса, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7419-0770>
stepanovatv@ukr.net

УДК 346.91:347.92

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

АНОТАЦІЯ. Остання реформа судочинства 2017 р. впровадила декілька значних новел, зокрема, у новій редакції Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) від 3 жовтня 2017 р. встановлено особливості процесуального статусу неповнолітніх осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена.

Метою статті є дослідження статусу неповнолітніх у господарському судочинстві, виявлення прогалин регулювання цього статусу та перспектив удосконалення господарського процесуального законодавства з досліджуваного питання.

Аналіз змін законодавства щодо розширення юрисдикції (підвідомчості) справ господарським судам підтверджує необхідність законодавчого закріплення особливостей статусу фізичних осіб, які не є підприємцями, зокрема й осіб, які не володіють з огляду на певні причини повною дієздатністю. Переконливою видається позиція, згідно з якою позивачем у справі слід визнавати особу, на захист прав, свобод та інтересів якої порушується провадження у справі, незалежно від наявного у такої особи рівня процесуальної дієздатності. У справах за участю неповнолітнього або якщо суд встановить під час розгляду справи, що рішення у справі зачіпатиме права, інтереси та (або) встановлюватиме обов'язки неповнолітніх осіб, повинен проявити активність і здійснити додаткові дії для захисту прав таких осіб.

Обґрунтовується доцільність виділення в структурі чинного ГПК України окремої глави з назвою “Судовий розгляд справ за участю малолітніх, неповнолітніх осіб, недієздатних фізичних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена”, у якій слід визначити певні особливості розгляду господарських справ за участю вказаних осіб. Запропоновано закріпити в ч. 3 ст. 44 ГПК України, що суд зобов'язаний залучити до участі у справах, в яких однією зі сторін є неповнолітня особа або особа, цивільна дієздатність якої обмежена, законного представника цієї особи. А у разі, якщо законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист, до справи повинен залучатися прокурор. Видається доречним закріпити в ГПК України положення про неможливість укладення мирових угод у справах, в яких однією зі сторін є малолітня, неповнолітня особа, недієздатна фізична особа та особа, цивільна дієздатність якої обмежена.

Ключові слова: господарське судочинство; господарський суд; фізична особа; неповнолітня особа; недієздатна особа.

Україна здійснює рух у напрямку європейської інтеграції та вдосконалює чинне законодавство з урахуванням вимог міжнародних стандартів. Остання реформа судочинства 2017 р. впровадила декілька значних новел, зокрема, у новій редакції Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) встановлено особливості процесуального статусу неповнолітніх осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена.

Проте оскільки зазначені положення останнім часом піддалися обговоренню та критиці в наукових колах та з боку юристів-практиків у сфері господарського судочинства – це питання нині є вельми актуальним.

Метою дослідження є вивчення статусу неповнолітніх у господарському судочинстві, виявлення прогалин регулювання цього статусу та перспектив удосконалення господарського процесуального законодавства з досліджуваного питання.

Серед учених, які приділили значну увагу вказаній проблемі, слід назвати Л. Кондрат'єву, А. Романюка, Г. Терещука. Проте їхні дослідження здійснювалися не у межах господарського судочинства.

По-перше, необхідно вирішити питання щодо доцільності закріплення особливостей статусу неповнолітніх осіб у господарському процесуальному законодавстві, а також визначити обґрунтованість і необхідність участі в господарському судочинстві неповнолітніх осіб.

Загальновідомо, що переважно сторонами у господарському судочинстві виступають юридичні особи та фізичні особи – суб'єкти господарювання. Проте з часом коло господарських справ, у яких можуть брати участь фізичні особи без реєстрації як суб'єкта господарювання, поступово розширювалося з віднесенням до юрисдикції (підвідомчості) господарських судів справ, що виникають із корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), зокрема й учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів (віднесені до юрисдикції господарських судів Законом України від 15 грудня 2006 р. № 483-V “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів”¹), справ у спорах щодо обліку прав на цінні папери (віднесені до юрисдикції господарських судів Законом України від 17 листопада 2009 р. № 1720-VI “Про внесення змін до деяких зако-

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів: Закон України від 15 грудня 2006 р. № 483-V. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/483-16> (дата звернення: 12.06.2018).

нодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств”²).

Останні зміни до ГПК України від 3 жовтня 2017 р. доповнили вказаний перелік справами у спорах про вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що порушують права на майно (майнові права), якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав чи спору, що виник із корпоративних відносин, якщо цей спір підлягає розгляду в господарському суді і переданий на його розгляд разом із такими вимогами (віднесені до юрисдикції господарських судів Законом України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII “Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів”³).

Крім того, фізичні особи можуть бути учасниками справ про банкрутство та справ у спорах із майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство.

Таким чином, нині сформовано достатньо широке коло справ, учасниками яких (позивачами та відповідачами) можуть бути фізичні особи, які не є підприємцями.

Вказані новели підтверджують необхідність законодавчого закріплення особливостей статусу таких осіб, зокрема й осіб, які не володіють з огляду на певні причини повною дієздатністю.

По-друге, викликає зауваження ч. 3 ст. 44 ГПК України, яка встановлює:

<...> неповнолітні особи віком від 14 до 18 років, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть *особисто* здійснювати процесуальні права та виконувати свої обов’язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Суд *може* залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена (курсив наш. – Т. С.)⁴.

Слід зазначити, що вперше необхідність визнання неповнолітньої особи, яка досягла 14 років, у справах, що виникають із сімейних правовідносин, як самостійного суб’єкта цивільних процесуальних від-

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: Закон України від 17 листопада 2009 р. № 1720-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1720-17> (дата звернення: 12.06.2018).

³ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 12.06.2018).

⁴ Там само.

носин, який наділений правом на звернення до суду за захистом своїх порушених прав та інтересів у цивільному судочинстві, обґрунтувала у 2006 р. у своїй дисертації Л. Кондрат'єва⁵.

Проте в господарському процесуальному законодавстві аналогічне положення з'явилося лише в результаті реформи 2017 р.

Вказані положення є чітким сприйняттям міжнародних норм про гарантування прав дитини. Зокрема, принцип 8 Декларації прав дитини проголошує: 'Дитина повинна за всіх обставин бути серед тих, хто першими одержують захист і допомогу'⁶. У преамбулі Конвенції про права дитини зазначається, що 'дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи і належний правовий захист'⁷.

Таким чином, вказані міжнародні акти, ратифіковані Україною, визнають, з одного боку, право неповнолітньої особи на захист, а з другого – звертають увагу на "фізичну і розумову незрілість", потребу у "спеціальній охороні і піклуванні".

У цьому разі слід погодитися з А. Романюком, що обов'язкова участь захисника у справах неповнолітніх є головним елементом реалізації режиму посиленої охорони прав та законних інтересів при забезпеченні дитині, щодо якої здійснюється провадження у справі, права на захист⁸.

У зв'язку з цим, повертаючись до формулювання ч. 3 ст. 44 ГПК України, можна підтримати загалом положення про можливість неповнолітньої особи *особисто* здійснювати процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді. Проте встановлення права, а не обов'язку суду залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи ("може залучити") видається таким, що не відповідає загальній ідеї міжнародних стандартів із досліджуваного питання.

Процес здавна використовує інститут законного представництва, який з'явився наприкінці III ст. н. е. поряд із представництвом за дорученням. Законними представниками на той час був турор – опікун над особою з обмеженою дієздатністю, та куратор – піклувальник над майном недієздатних осіб⁹. Титул IV книги четвертої Дигестів Юстиніана (VI ст. н. е.), що мав назву "Про осіб, які не досягли 25 років", надавав 'за-

⁵ Л Кондрат'єва, 'Судовий захист неповнолітніх осіб у цивільному процесі України' (автореф дис канд юрид наук, Інститут держави і права імені В М Корецького НАН України 2006) 4.

⁶ Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (дата звернення: 12.06.2018).

⁷ Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 12.06.2018).

⁸ А Романюк, 'Проблеми захисту неповнолітніх у кримінальному судочинстві' (автореф дис канд юрид наук, Нац юрид акад України ім Я Мудрого 2004) 11.

⁹ И Пухан и М Поленак-Акимовская, *Римское право (базовый учебник)* (пер с македонского В Томсинова и Ю Филиппова, ред В Томсинова, Зерцало 2003) 121.

хист юнакам, оскільки всім відомо, що в осіб такого віку розсудливість є хиткою та неміцною⁹.

З урахуванням вказаного вище, доцільним видається встановлення у ч. 3 ст. 44 ГПК України такого положення: “Суд зобов’язаний залучити до участі у справах, в яких однією із сторін є неповнолітня особа або особа, цивільна дієздатність якої обмежена, законного представника даної особи”.

По-третє, за аналізом статей 44 та 57 ГПК України можна зробити висновок, що в господарському процесуальному законодавстві нині перелічені три основні варіанти участі неповнолітніх у господарському судочинстві під час розгляду справ, у яких захищаються їхні права, свободи та інтереси:

1) неможливість особистої участі в процесі малолітніх віком до 14 років для захисту своїх прав (їх захист здійснюється їх законними представниками – батьками, усиновлювачами, опікунами чи іншими особами, визначеними законом);

2) у випадках, передбачених законом – участь у процесі неповнолітніх віком від 14 років нарівні з законними представниками або виключно участь у справі законних представників (слід зауважити, що нині в процесуальному законодавстві ці випадки не передбачені);

3) можливість самостійного захисту своїх прав та інтересів у суді неповнолітніми віком від 14 років у справах, що виникають із відносин, у яких вони особисто беруть участь.

У науковій літературі щодо перших двох випадків існує спір, кого визнавати позивачем у справах, поданих на захист прав неповнолітнього, зокрема й малолітнього, і хто володіє правами позивача:

- 1) неповнолітній, в інтересах якого подано позов;
- 2) представник, який подає позов в інтересах неповнолітнього;
- 3) неповнолітній та законний представник є співпозивачами.

У цьому спорі більш обґрунтованою видається позиція, згідно з якою позивачем у справі слід визнавати особу, на захист прав, свобод та інтересів якої порушується провадження у справі, незалежно від наявного у такої особи рівня процесуальної дієздатності. В інтересах таких осіб можуть виступати їх законні представники, а також особи, яким законом надано таке право¹⁰. Дійсно, нелогічним видається необхідність заміни законного представника на неповнолітню особу у випадку, коли під час розгляду господарської справи остання набуде повної дієздатності. Слід також пам’ятати, що в подальшому рішення у справі створюватиме

¹⁰ Кондрат’єва (н 5) 4.

невідворотні наслідки для неповнолітніх осіб, а не для представника, зокрема й законного представника.

Дії законного представника повинні завжди здійснюватися в інтересах неповнолітнього. У протилежному разі згідно з ч. 4 ст. 57 ГПК України ‘суд залучає відповідний орган чи особу, якій законом надано право захищати права та інтереси інших осіб’¹¹. Із зазначеного випливає, що у справах за участю неповнолітнього або якщо суд встановить під час розгляду справи, що рішення у справі зачіпатиме права, інтереси та (або) встановлюватиме обов’язки неповнолітніх осіб, повинен проявити активність і здійснити додаткові дії для захисту прав таких осіб.

Вказане визначає таку проблему: порядок та особливості реалізації прав неповнолітніми було встановлено лише трьома статтями ГПК України (статті 44, 57 та 58), проте з урахуванням особливостей статусу неповнолітніх у господарських процесуальних відносинах видається доцільним виділити в структурі чинного ГПК України окрему главу – ‘Судовий розгляд справ за участю малолітніх, неповнолітніх осіб, недієздатних фізичних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена’, у якій визначити певні особливості розгляду господарських справ за участю вказаних осіб.

Як справедливо визначає О. Кочура:

<...> ускладнення процесуальної форми утворюється сукупністю норм, покликаних: 1) компенсувати обумовлену емоційною, інтелектуальною незрілістю неможливість неповнолітніх самотійно здійснювати повноцінний захист своїх прав та законних інтересів; 2) мінімізувати негативний вплив, який може бути вчинений на неповнолітніх учасників судочинства в ході здійснення процесуальних дій; 3) забезпечити створення умов для подальшої ресоціалізації дитини¹².

Для реалізації неповнолітніми права на судовий захист обов’язковими умовами є: а) суб’єктивні: наявність у неповнолітнього процесуальної правоздатності; наявність у неповнолітнього інтересу в справі; б) об’єктивні (позитивні): заява підлягає розгляду за правилами господарського судочинства; в) об’єктивні (негативні, з якими закон (ст. 175 ГПК України) пов’язує неможливість звернення до суду): наявність такого, що набрало законної сили, рішення чи ухвали суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або наявність судового наказу, що набрав закон-

¹¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (н 3).

¹² А Кочура, ‘Отдельные аспекты правового института представительства несовершеннолетних потерпевших в уголовном процессе Украины: история и современность’ (2014) *Leges et iura* Aprilie 11.

ної сили за тими самими вимогами; наявність у провадженні цього чи іншого суду справи зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; наявність рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, прийнятого в межах його компетенції в Україні щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого документа на примусове виконання такого рішення; наявність рішення суду іноземної держави або міжнародного комерційного арбітражу, визнаного в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; якщо настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено суб'єкта господарювання, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

Крім того, слід зауважити, що нині лише відносно органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, встановлено обмеження права укладати мирову угоду (ч. 2 ст. 55 ГПК України). Вказане положення не розповсюджується на законних представників, зокрема батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників чи інших осіб, визначених законом. І лише у випадках, визначених ч. 4 ст. 57 ГПК України, коли 'суд залучає відповідний орган чи особу, якій законом надано право захищати права та інтереси інших осіб, якщо дії законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє', і в такому випадку на вказаний орган чи особу розповсюджуються положення ст. 55 ГПК України¹³.

Видається доречним закріпити в ГПК України положення про неможливість укладення мирових угод у справах, в яких однією зі сторін є малолітня, неповнолітня особа, недієздатна фізична особа та особа, цивільна дієздатність якої обмежена.

Зазначаючи у ст. 57 ГПК України 'орган чи особу, якій законом надано право захищати права та інтереси інших осіб'¹⁴, законодавець акцентує увагу не тільки на можливості залучення до справи органів опіки та піклування, а й прокурора.

Слід погодитися з Г. Терещуком, що громадянин (зокрема дитина) зацікавлений у реалізації визначеного суб'єктивного права, але з огляду на деякі причини об'єктивного і суб'єктивного характеру не може самостійно забезпечити таку реалізацію, особливо в умовах правового спору, коли сама наявність такого права або ставиться під сумнів, або

¹³ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (н 3).

¹⁴ Там само.

його реалізація ускладнена. У такій ситуації втручання прокурора являє собою найважливіший фактор забезпечення правової захищеності дитини, припинення невинуватених і незаконних дій¹⁵. Науковець визначає інтереси дітей, що можуть представлятися прокурором, як засновані на суб'єктивному переконанні дитини, і законні з погляду прокурора вимоги, спрямовані на реалізацію відповідних правових норм, що закріплюють конкретні права та адекватні їм обов'язки і пов'язані із задоволенням певних життєвих потреб. Цікавою є його думка про те, що законні інтереси дітей, по суті, являють собою вираження і державних інтересів, оскільки на конституційному рівні одержало закріплення положення, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю¹⁶.

Дійсно, відповідно до ч. 2 ст. 23 Закону України “Про прокуратуру”:

Прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через *недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність*, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, *не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист* (курсив наш. – Т. С.)¹⁷.

Тому перспектива вступу прокурора у господарські справи, в яких стороною є неповнолітня особа, реальна, і в подальшому повинна отримати свій розвиток і в теоретичних розробках, і в практиці реалізації відповідних господарських процесуальних норм.

Висновки. Аналіз змін законодавства щодо розширення юрисдикції (підвідомчості) справ господарським судам підтверджує необхідність законодавчого закріплення особливостей статусу фізичних осіб, які не є підприємцями, зокрема осіб, які з огляду на певні причини не володіють повною дієздатністю.

Обґрунтовується доцільність виділення в структурі чинного ГПК України окремої глави з назвою “Судовий розгляд справ за участю малолітніх, неповнолітніх осіб, недієздатних фізичних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена”, у якій слід визначити певні особливості розгляду господарських справ за участю вказаних осіб.

¹⁵ Г Терещук, ‘Сутність представництва прокуратурою інтересів дітей в суді’ [2013] 6-2(2) Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція 42.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 12.06.2018).

Запропоновано закріпити в ч. 3 ст. 44 ГПК України положення про те, що суд зобов'язаний залучити до участі у справах, в яких однією зі сторін є неповнолітня особа або особа, цивільна дієздатність якої обмежена, законного представника цієї особи. А у разі, якщо законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист, до справи повинен залучатися прокурор.

Видається доречним закріпити в ГПК України положення про неможливість укладення мирових угод у справах, в яких однією зі сторін є малолітня, неповнолітня особа, недієздатна фізична особа та особа, цивільна дієздатність якої обмежена.

З урахуванням сказаного можна підсумувати, що порушена у цій статті тема потребує подальших досліджень.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Deklaratsiia prav dytyny [Declaration of the Rights of the Child] vid 20 lystopada 1959 r. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (accessed: 12.06.2018) (in Ukrainian).
2. Konventsiiia pro prava dytyny [Convention on the Rights of the Child] vid 20 lystopada 1989 r. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (accessed: 12.06.2018) (in Ukrainian).
3. Pro prokuraturu [On Public Prosecution]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 14 zhovtnia 2014 r. № 1697-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (accessed: 12.06.2018) (in Ukrainian).
4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vyznachennia pidsudnosti sprav z pytan pryvatyzatsii ta z korporatyvnykh sporiv [On Amending Some Legislative Acts of Ukraine Concerning Determination of Subject-Matter Jurisdiction of Privatization and Corporate Disputes Cases]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 15 hrudnia 2006 r. № 483-V. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/483-16> (accessed: 12.06.2018) (in Ukrainian).
5. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo protydii protypravnomu pohlynanniu ta zakhoplenniu pidpriemstv [On Amending Some Legislative Acts of Ukraine Concerning Counteraction to Illegal Takeover and Seizure of Enterprises]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 17 lystopada 2009 r. № 1720-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1720-17> (accessed: 12.06.2018) (in Ukrainian).
6. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv [On Amending the Code of Economic Procedure of Ukraine, the Code of Civil Procedure of Ukraine, the Code of Administrative Court Proceedings of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine]: Zakon Ukrainy

[the Law of Ukraine] vid 3 zhovtnia 2017 r. № 2147-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (accessed: 12.06.2018) (in Ukrainian).

Bibliography

Edited and translated books

7. Pukhan I i Polenak-Akimovskaya M, *Rimskoe pravo (bazovyy uchebnik) [Roman Law (Basic Textbook)]* (per s makedonskogo V Tomsinova i Yu Filippova, red V Tomsinova, Zertsalo 2003) (in Russian).

Journal articles

8. Kochura A, 'Otdel'nye aspekty pravovogo instituta predstavitel'stva nesovershennoletnikh poterpevshikh v ugovnom protsesse Ukrainy: istoriya i sovremennost' [Some Aspects of the Legal Institute of Under-Age Victims Representation in the Criminal Process of Ukraine: History and Our Times] (2014) *Legia si viata Aprilie* 11 (in Russian).
9. Tereshchuk H, 'Sutnist predstavnytstva prokuraturoiu interesiv ditei v sudi' [The Essence of Representation of Child's Interests in Court by the Prosecutor's Office] [2013] 6-2(2) *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia* 42 (in Ukrainian).

Thesis abstracts

10. Kondratieva L, 'Sudovi zakhyst nepovnolitnikh osib u tsyvilnomu protsesi Ukrainy' [Judicial Protection of Under-Age Individuals in Civil Proceedings in Ukraine] (avtoref dys kand yuryd nauk, Instytut derzhavy i prava imeni V M Koretskoho NAN Ukrainy 2006) (in Ukrainian).
11. Romaniuk A, 'Problemy zakhystu nepovnolitnikh u kryminalnomu sudochynstvi' [Issues of Under-Age Individuals Protection in Criminal Proceedings] (avtoref dys kand yuryd nauk, Nats yuryd akad Ukrainy im Ya Mudroho 2004) (in Ukrainian).

Tetiana Stepanova

SPECIFICS OF UNDER-AGE INDIVIDUALS PARTICIPATION IN ECONOMIC COURT PROCEEDINGS

ABSTRACT. The latest judicial reform of 2017 has introduced several significant novels, particularly, the amended Code of Economic Procedure of Ukraine (hereinafter – CEP of Ukraine) of October 3, 2017 establishes the specifics of the procedural status of under-age individuals and persons whose civil capacity is limited.

The purpose of the article is to study the status of under-age individuals in economic court proceedings, to identify the gaps in the regulation of this status and the prospects for improvement of the economic procedural legislation in terms of the issue under study.

An analysis of changes to legislation aimed at expanding the jurisdiction (subject-matter jurisdiction) of cases for economic courts confirms that there is the need for legislative entrenchment of the status of individuals who are not entrepreneurs, including the persons who, for some reasons, do not have full legal capacity. There is a convincing position that a person for the sake of whom proceedings in a case are commenced to defend his/her rights,

ПРАВО УКРАЇНИ • 2018 • № 7 • 84-94

Тетяна Степанова

freedoms and interests should be recognized as plaintiff in the case, regardless of the level of procedural capacity which such a person is entitled to. In cases involving an under-age individual, or if during consideration of a case a court finds that the decision in this case will affect the rights, interests and (or) establish the obligations of under-age individuals, the court should assume an active position and take additional actions to protect the rights of such persons.

The author proves that it would be expedient to allocate in the structure of the current CEP of Ukraine a separate chapter titled “Consideration by court of cases with participation of minors, under-age persons, legally incapable individuals and persons with limited civil capacity”, and this chapter should determine certain specific features of consideration of economic cases involving the mentioned persons. The author offers to incorporate into part 3, Art. 44 of the CEP of Ukraine the provision that if one of the parties to a case is an under-age person or a person with limited civil capacity, a court should invite a legal representative of such a person to participation in this case. And if legal representatives or the bodies authorized by law to protect the rights, freedoms and interests of such a person do not exercise or improperly exercise protection of the person concerned, prosecutor should be involved in the case. It seems appropriate to incorporate into the CEP of Ukraine the provision stipulating the impossibility of entering into settlement agreements in cases involving as one of the parties a minor, an under-age person, a legally incapable individual and a person whose civil capacity is limited.

KEYWORDS: economic court proceedings, economic court; individual; under-age person; legally incapable person.

ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

“ПРАВО УКРАЇНИ”

7
2018

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 23026–12866ПР від 28.12.2017 р.

Редагування *О. Красненко*
Комп’ютерна верстка *О. Карташової*
Художнє оформлення *С. Мягкова*

Підп. до друку 28.08.2018. Формат 70х100/16.
Папір офсетний. Офсетний друк.
Ум. друк. арк. 21,45. Обл.-вид. арк. 16,92.
Зам. 1106-1693. Ціна договірна.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:
вул. Багговутівська, 17–21, м. Київ, 04107, Україна
Телефони: +380(44) 537-51-00 (головний редактор),
+380(44) 537-51-10 (редакція)

www.pravoua.com.ua

Відповідальність за достовірність інформації, що міститься в друкованих матеріалах,
несуть автори. Редакція не завжди поділяє авторську точку зору.

Виготовлено в друкарні
ТОВ «Видавничий Дім «АртЕк»
Україна, 04050, м. Київ, вул. Мельникова, 63,
тел. +380(67) 440-11-37
artek.press@ukr.net
www.artek.press
www.book-on-demand.com.ua
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4779 від 15.10.2014 р